

(Verschenen in: Nico Bakker, Wouter Klouwen e.a., Het oordeel, Kampen 2003)

Een partijdig oordeel

Over Jona, Paulus en het messiaanse oordeel

Aan welk boekje zal Paulus hebben gedacht bij het schrijven van de eerste stukken¹ van zijn brief aan de Romeinen? Onmiskenbaar moet dat het boekje Jona geweest zijn. In elk geval komen de motieven, die worden aangewend in de aanduiding van het oordeel over alle mensen (Rom. 3:9), overeen. Wat gebeurt er wanneer wijzelf menen het oordeel over anderen te kunnen vellen? Dat is de vraag die in het tweede hoofdstuk van de Romeinenbrief aan de orde is en voortdurend op de achtergrond in het boekje Jona meesprekt. Paulus antwoordt helder (2:1):

Want waarin gij een ander oordeelt
veroordeelt gij uzelf;
want gij die oordeelt doet dezelfde dingen.

Ook in het boekje Jona gaat het niet in de eerste plaats om Nineve, maar om degene die meent vooruit te kunnen lopen op het oordeel van JHWH. Religieus gezien ligt de beweging waarin het oordeel zich voltrekt voor de hand. Het is immers het oordeel over hen die zich niet houden aan tora, of meer 'christelijk' gesproken: het is het oordeel over de ongelovigen. Jona heeft voor zichzelf het oordeel over Nineve allang klaarliggen. Hij leeft ervan. Jona heeft het kwaad van Nineve nodig om zijn eigen gerechtigheid te kunnen laten blinken. Stel je voor dat Nineve zich zou omkeren? Het zou zijn eigen gerechtigheid nog wel eens op de tocht kunnen zetten. En daarom wil deze Jona niet naar Nineve. Hij had zijn mond vol over de goddeloosheid van deze heidenen, *totdat* hij juist *daarheen* gezonden werd. En als God berouw heeft over het kwaad dat hij gezegd had hun te doen (3:10), krijgt nota bene *Jona* het te kwaad (4:1). We zien deze representant van de gevestigde kerkelijkheid uiteindelijk in zijn hemd zitten, ziedend vanwege de barmhartigheid Gods. Zo vergaat het degene die meent de ander te kunnen oordelen. Die vergeet dat hijzelf ook van genade leeft. De schrijver van dit kostelijke boekje, zo merkt ook Miskotte op, heeft de moed gehad zo radicaal de vroomheid der mensen 'op zichzelf genomen' te ontmaskeren!² De wijze nu waarop deze Jona wordt ontmaskerd vertoont opmerkelijke overeenkomsten met de wijze waarop Paulus te werk gaat. Zowel in het boekje Jona als bij Paulus zijn het de heidenen die ten voorbeeld worden gesteld. Waar Jona ook maar komt verbleekt zijn eigen gerechtigheid. Als hij op het schip is om te vluchten weg van voor het aangezicht van JHWH, vallen de heidenschippers spontaan van hun geloof in hun eigen goden en beginnen JHWH te roepen (1:14). Zij waren Jona vóór met het roepen van JHWH.³ En Jona heeft zijn preekje van net vijf woorden (3:4) in Nineve nog niet gehouden of heel de boze heidenstad keert zich om van hoog tot laag. Terwijl Jona de nadruk legt op het ondersteboven keren, horen de heidenen van Nineve dat zij nota bene nog

¹ We denken dan in het bijzonder aan hoofdstuk 1:18 – 3:20, waarin het gaat om het oordeel over alle mensen. Met Barth: "*Immer in Erinnerung an das, was schon das Alte Testament bezeugt hat, wird aufgewiesen, dass im Evangelium, in der Botschaft von Jesus Christus also, tatsächlich ein göttliches Gerichtsurteil, und zwar ein negatives Gerichtsurteil über alle Menschen: eine Verurteilung der Heiden und Juden in gleicher Weise, angesprochen ist.*" K. Barth, Kurze Erklärung des Römerbriefes, München 1959, 13

² K.H. Miskotte, Als de goden zwijgen, VW 8, Kampen 1983, 357

³ Zie: K.A. Deurloo, Verklaring van de Hebreeuwse Bijbel Jona, Baarn 1995, 51

veertig dagen genadetijd ontvangen. Terwijl het Jona gaat om het oordeel, hoort Nineve genade. Ja, wat Jona als een donderpreek bedoelde verstaat zij als een groots woord van hoop op de ommekeer van deze God (3:10). De heidenen zijn Jona ten voorbeeld.

Ook Paulus zet de schijnwerpers op de heidenen (2:14):

Want wanneer de heidenen
die de wet niet hebben,
van nature de dingen van de wet doen,
dan zijn zij die de wet niet hebben zichzelf tot wet.

Dat is wel een hoogst aanstootgevende opmerking voor hen die menen met de wet in handen, de waarheid in pacht te hebben. Zo komen de heidenen in het vizier. Zij die geen enkele notie hebben van wet of evangelie zien wij plotseling tora doen. Het lijken de heidenschippers van Jona wel. Paulus maakt hen, die hun oordeel reeds klaar hadden over de wetteloosheid, attent op datgene wat de heidenen doen, zonder de wet te kennen. Zij volgen misschien nog wel meer de tora dan degenen die de tora van binnen uit kennen. Mensen die geen openbaring hebben, zegt Barth, staan voor God als hen die een openbaring hebben, slapenden als wakenden, ongelovigen als gelovigen, onrechtvaardigen als rechtvaardigen⁴. Deze schokkende mededeling doet alle vromen van hun stoel vallen. Paulus krijgt het te zeggen vanuit de wetenschap dat niemand anders dan Christus zelf op de rechterstoel zit⁵. Paulus gaat zelfs nog een stapje verder. Het zou inderdaad nog wel eens zo kunnen zijn dat de onbesnedenen zich meer als besnedenen gedragen dan besnedenen (2:25):

Want de besnijdenis is wel nuttig
indien gij de wet doet,
indien gij echter een overtreder van de wet zijt:
uw besnijdenis is voorhuid geworden!

En dan kan kon het nog wel eens zijn dat het oordeel uit een wel zeer onverwachte hoek komt, immers (2:27):

De voorhuid van nature,
die de wet volbrengt,
zal u oordelen, die,
met de schrift en de besnijdenis,
een overtreder van de wet zijt.

Wee ons, braven, vromen, Jona's!, zegt Miskotte. De massa's zullen opstaan in het gericht tegen mufte kerken en secten en richtingen – en zullen hen veroordelen, want zij zullen zich wellicht bekeren van hun aperte vorm van rebellie, terwijl de anderen, Jona en consorten, hun dagelijks, burgerlijk leven *zelfs nog niet onderkend hebben* als een heimelijke vorm van rebellie tegen Gods bedoeling met het mensenleven.⁶ Waar de apostel in zijn eerste stuk van de brief

⁴ K. Barth, Der Römerbrief 1922, Zürich 1989, 44

⁵ II Kor. 5:10

⁶ Miskotte, a.w., 353

uiteindelijk naartoe werkt is de mededeling (3:10), met een citaat uit Psalm 143 en Psalm 14, dat er niemand rechtvaardig is, ook niet één. Buiten de veranderlijke daden Gods om is er geen gerechtigheid en ook geen ommekeer. Het is het motief dat ook door heel het evangelie heen hoorbaar is. De Jona's staan onder kritiek en de zondaars worden geroepen. Jezus ziet de zondaren maar aan rechtvaardigen gaat hij voorbij. Het heeft alles met de partijdigheid van de Messias te maken. Die partij kiest voor de nederigen, de kleinen en de armen. Hij vertoont een merkwaardige affiniteit met allen die in de schaduw leven, levend aan de onderkant van het bestaan.⁷ Hoe opmerkelijk is het dat Jezus in het huis van de tollenaar zit en eet met vele zondaren, terwijl de Jona's buiten staan.⁸ Daarin is de partijdigheid van de Messias gelegen: "Ik ben niet gekomen om rechtvaardigen te roepen maar zondaars."

Toch reikt de trouw van deze ene verder dan wij denken kunnen. Ook in het boekje Jona laat JHWH zijn ontrouwe profeet niet los. Wonderlijk genoeg blijft hij met hem in gesprek. Terwijl Jona kwaad is op zijn God omdat deze genadig en barmhartig is en berouw heeft over het kwaad, beantwoordt JHWH deze bespottelijke vertoning met de vraag:

Is het goed dat gij ontstoken zijt?

Nee, niets wordt nagelaten om juist ook Jona te leren. Alles wordt uit de kast gehaald om hem te binnen te brengen dat ook hij enkel leeft van het omzien van JHWH. Zo horen we ook Paulus na niet mis te verstane bewoordingen aan het adres van hen die menen het recht in eigen hand te kunnen nemen (3:3):

Want wat is het?
Indien sommigen ontrouw geworden zijn,
zal hun ontrouw de trouw van God buiten werking stellen?
Volstrekt niet!

De overeenkomst van motieven is helder. Het is één grote heenwijzing naar de vrijmachtige en onvergelykelijke gang van het oordeel van de Vreemd-sprekende⁹, de God van Nineve. Want hij is een 'menselijk' God. En vanwege zijn rechterhand ook de God van de Jona's, de 'kerksen' in hun pervers verzet.¹⁰ Want zo spreekt uiteindelijk Paulus over het vlijmscherpe en partijdige door de Messias zelf volbrachte oordeel over de machten die het menselijk leven zo eindeloos bedreigen en kapotmaken, het oordeel waarin nota bene de rechter zelf zich tot schuldige partij heeft gemaakt (Rom 8:34):

Wie zal veroordelen?
Christus Jezus, de gestorvene, wat meer is, de opgewekte,
die ter rechterhand Gods is,
die ook voor ons pleit.

Ad van Nieuwpoort

⁷ K. Barth, De Koninklijke Mens, Berichten aangaande Jezus, (vert. Bakker) Zoetermeer 2002, 26

⁸ Markus 2 :15-17

⁹ Zie: W. Klouwen, De Vreemd-sprekende, in: Terug tot Barth! Elf theologen over de actuele betekenis van Karl Barth, Delft 2003, 117-134

¹⁰ Miskotte, a.w., 358